

RAT I DIPLOMATIJA U GRČKOJ 1917. GODINE U SVETLU „POKROVITELJSKE POLITIKE“ VELIKIH SILA NA BALKANU

Dr Aleksandra M. Pećinar

Strategijski razvoj vojnih operacija na Solunskom frontu tokom 1917, kao i diplomatski procesi u korelaciji sa njima, u malom odslikavaju decenijske tendencije politike Velikih sila na prostoru Balkana, između ostalog, njihova nastojanja da se ova „oblast snabdevanja i tranzita“ očuva kao „bezbedna trasa prema Istoku“. Brojnost i multinacionalni karakter vojski koje su se u „utvrđenom logoru Soluna“ nalazile od momenta njegovog formiranja i sukobljavale do proboja fronta, događaja koji je u velikoj meri uticao na ishod Velikog rata, kao i intenzitet diplomatskih inicijativa sa ciljem da se teritorija ideološki, ali i teritorijalno podeljene Grčke zauzme ili pak zadobije pristanak njenih političkih lidera za ulazak zemlje u rat, navodi nas da ratni sukob na navedenom prostoru, okarakterišemo kao " mali svetski rat za Makedoniju". Značaj ove oblasti postaje još upadljiviji ukoliko se kontekst ekspanzije Velikih sila prema Bliskom i Srednjem istoku dodatno rasvetli pojašnjenjem delovanja „Atinske obaveštajne službe“, uvidom u geostrateški značaj Kipra, ali i savezničko delovanje na „neutralnoj“ grčkoj teritoriji tokom navedenog hronološkog odseka, a koji su bili od suštinskog značaja za dalji razvoj operacija na Solunskom frontu. Odsudna 1917. godina označila je spremanje ratnog ishoda 1918. godine.

Ključne reči: *rat, diplomatija, Balkan, Srednji istok, Solunski front, kralj Konstantin, Elefterios Venizelos, Velika Britanija, Francuska, Italija*

Uvod

Aktuelni geopolitički momenat, u kome, neosporno, osećamo ritmove Prvog svetaskog rata, nužno nameće uvid u, već decenijama, nestabilnu situaciju na Bliskom i Srednjem istoku, upućujući na područje Istočnog Mediterana i Srednjeg istoka kao na potencijalno „zapaljive“ ratne zone. Ipak, prateći savremene tokove istorije zainteresovani posmatrač ne može prenebregnuti postepeno pomeranje fokusa na Balkan, (pre svega na jedinstvenu regiju Makedonije) koji je kao mala, ali značajna karika u evropskoj i svetskoj konstelaciji, posmatrana kroz prizmu geografije tranzita i geografije prirodnih resursa ponovo na raskrsnici interesa velikih svetskih sila.¹ U uslovima oštih nataloženih

¹ Ovdje se kao nužno nameće pitanje koji su to faktori koji su stvorili preduslove za postojanje dugoročnog interesa najvećih geopolitičkih igrača u ovom evropskom regionu "na periferiji"? Kompleksan kao i samo pitanje, analitič-

tenzija među vodećim geopolitičkim akterima, a u svetlu sve izraženijeg sukoba između Istoka i Zapada, Balkan ponovo dobija na značaju. Aktualna situacija u Evropi i svetu stvara nove preduslove za nove manifestacije u ovom području, kao prostoru konfrontacije svetskih sila koje iscrtavaju nove interesne sfere na geopolitičkoj mapi u 21. veku. Nameće se pitanje šta su pravi uzroci jednog takvog razvoja događaja?

Prateći dugačku nit istorije i namotavajući je unazad, istraživač će doći do klupka, od koga su dešavanja i započela. Ovo klupko nosi pečat Prvog svetskog rata, danas izbledeleog događaja moderne istorije. Istovremeno i događaja koji predstavlja istorijsku prekretnicu koja je uslovlila, pre svega raspad Otomanskog carstva, stvarajući preduslove za potpunu geopolitičku transformaciju Evrope. Približavanje stogodišnjici od svršetka Prvog svetskog rata i poznavanje činjenice da su događaji na Balkanu u velikoj meri uslovlili rasplet i okončavanje operacija u Velikom ratu, ali i uvid u literaturu i arhivski materijal grčke provenijencije, predstavili su samo dodatni podsticaj da se dešavanja na Solunskom frontu kao i diplomatski procesi koji su se paralelno odvijali na teritoriji podeljene Grčke, sagledaju, između ostalog i iz jednog drugačijeg, grčkog ugla, te da se jednim takvim tumačenjem navedenog hronološkog odseka rasvetle događaji u Grčkoj tokom odsudne 1917. godine, ali i dodatno ukaže na savremeni geostrateški značaj navedenog prostora.

Obaveštajna služba u Atini

Dok je na Balkanu besneo rat, a Kraljevina Srbija prihvatala snažan napad od nemačko-austrijskih snaga, Kraljevina Grčka je ostajala neutralna, činjenica koja je išla na ruku Centralnim silama, a slabila savez Antante, kome je pripadala Srbija. Nakon katastrofalnog poraza Anglo-Francuza u Dardanelima (februar 1915), a dok su se u periodu april-decembar 1915. odvijale savezničke operacije u Galipolju, britanska ambasada u Atini pretvorila se u sabirni centar informacija vojnog karaktera, nalazeći se u neprekidnom kontaktu sa britanskim Generalštabom u Kairu. Glavni izvor sakupljanja informacija i centar obaveštajaca-kontraobaveštajaca, osnovan je u Atini 1915. kao deo Kancelarije za Tajne operacije, sa šifrovanim imenom „Organizacija R“, koja je bila potčinjena britanskom Admiralitetu.² Britansko Ministarstvo Vojске je smatralo, da je iz razloga sve raširenijih ratnih operacija na Bliskom i Srednjem istoku, ali i u Istočnom Mediteranu, prioritet predstavljalo postavljanje jednog stručnjaka za obradu informacija u vezi sa otomanskom vojskom, kao i za usklađivanje službi u Atini i Kairu.³

ki odgovor upućuje na, kao najvažniji faktor, geografsku poziciju oblasti i to kao glavnog mostobrana prema istočnim delovima Evrope koji su tradicionalno kontrolisani od strane Rusije, kao "hinterlanda" (zaleđa) za zemlje Centralne i Zapadne Evrope, kao granične zone Evrope u odnosu na Bliski i Srednji istok, ali i kao pogodnog manevarskog prostora naspram Severne Afrike (Vidi Z. Zahariev, "The Balkans-the old/new European Apple of discord", New Balkans and Europe-Peace, Development, Integration- Reconciliation, Tolerance and Human Security in the Balkans, Proceedings of the Tenth ECPD International Conference, Belgrade 2014., str. 246-263)

² T. Breidel Χατζηδημητρίου, *Rat i diplomatija na Srednjem Istoku, Delovanje Lorensa od Arabije*, Atina 2015, str. 184-185 ("Organizacija R" tako je nazvana od početnog slova prezimena njenog osnivača i zapovednika Luj Ris-Simonsa, pre rata konzula Britanije u Jedrenima, koji je u februaru 1915. poslat u Atinu, navodno, kao pomoćnik vojnog atašea britanske ambasade, a u stvari kako bi osnovao obaveštajnu i kontraobaveštajnu službu koja bi pokrivala Grčku i Tursku.)

³ Isto, str.185. (Britanski admiralitet je, kao stručnjaka za oblast i teme Srednjeg Istoka, izabrao rezervnog admirala Kraljevske mornarice, Devid Hogarth-a, koji je u Kairo stigao kao rukovodilac Odeljenja za Istočna pitanja ondašnjeg Odeljenja za informisanje. U avgustu 1915, Lorens je stigao u Atinu kao veza Odeljenja za informisanje u Kairu u cilju da unapredi komunikaciju sa odgovarajućom službom u Atini.)

Povlačenje srpske vojske pod pritiskom udruženih napada Nemačke, Austrougarske i Bugarske u oktobru 1915, Grčku je učinilo teritorijom od ključnog značaja za Saveznike Antante. Britanska vlada premijera Herbert Asquith-a je u oktobru 1915 ponudila Grčkoj Kipar kao i posleratne teritorijalne ustupke u Trakiji i Maloj Aziji, gde je živelo grčko stanovništvo, u zamenu za njen ulazak u rat na strani sila Antante i napad na Bugarsku. Kralj Grka, Konstantinos, ovakvu ponudu je odbio, a probritanski orijentisan premijer Elefterios Venizelos bio je prisiljen da se povuče, osnivajući kasnije ustaničku vladu u Solunu, koja je bila priznata od strane Saveznika.⁴

Osvajanje Srbije je bilo od najvećeg značaja za Nemačku, iz razloga što je predstavljala most, putem njenog saveznika Austrougarske sa Bugarskom, a posredstvom nje sa savezničkom Turskom. Sve to kako bi se stvorio jedan kontinentalan prolaz Nemačka-Turska-Srednji Istok. Na ovaj način Nemačka bi imala direktan pristup prirodnim resursima Srednjeg Istoka kao i mogućnost lakšeg transporta vojnih trupa i opreme na ondašnji front. Sa druge strane, ova teritorija od visokog prioriteta, predstavljala je poslednji mostobran Saveznika prema Srednjem istoku.⁵

Uprkos grčkoj neutralnosti anglo-francuske trupe su se iskrcale u Solunu pod zapovedništvom generala Morisa Saraja, a šireći se u Makedoniji stvorile su Solunski front (1915–1918). Takođe je i na grčkom ostrvu Limnos (u zalivu Mudros), od početka 1915. bio usidren Ekspedicioni Korpus Mediterana, odakle je rukovođeno ratnim operacijama Antante u Dardanelima i na Galipolju. Treba primetiti da su na Solunskom frontu, pored francuskih trupa („Istočna armija“) i britanskih vojnih jedinica („Solunska armija“), bile prisutne ruske i italijanske jedinice, kao i oporavljena srpska vojska. U decembru 1916. Aleksandrija je postala stalno sedište Specijalnog Informacionog Biroa Istočnog Mediterana, a sve u cilju održavanja direktne komunikacije i sa Solunom i sa Kiprom (pod britanskom vlašću), čiji je geostrateški položaj bio od posebnog značaja za operacije Saveznika na Bliskom istoku.

Kipar

Tokom Prvog svetskog rata Kipar je predstavljao ključni prostor za aktivnosti, kako turske obaveštajne, tako i britanske kontraobaveštajne službe. Geostrateški značaj velikog ostrva bio je od najvećeg značaja za Britansku Imperiju, iz razloga što je kontrola ove teritorije obezbeđivala prolaz trgovine iz Indije prema Engleskoj pomorskim putem (Aden, Suec, Kipar, Malta, Gibraltar).

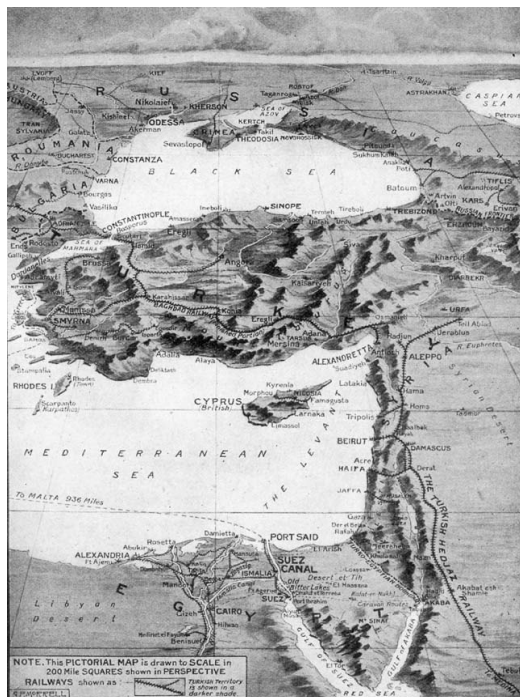
Početkom Prvog svetskog rata Velika Britanija je anektirala Kipar (5.11.1914), kao i Egipat, kao neprijateljske teritorije. Sa većinskim grčkim pravoslavnim stanovništvom, ostrvo je predstavljalo vekovima mesto antičko- grčkog, grčko-vizantijskog i novogrčkog sveta, a iz tog razloga većina Kiprana je želela ujedinjenje velikog ostrva sa Kraljevinom Grčkom. Već pomenuti predlog Velike Britanije Grčkoj o ustupanju Kipra u oktobru 1915. je odbijen, a ostrvo je nastavilo da bude pod britanskom vlašću.

⁴ ΑΛΦ, ΑΒ, Φάκελος 36, Έτος 1916, Ι/36/82-106 (Beleške Elefteriosa Venizelosa koje su nastale tokom 1916. godine, a sačuvane su u Istorijskom Arhivu Elefteriosa Venizelosa u Atini analiziraju gore navedene procese, fascikla 36, godina 1916, dok. Ι/36/82-106)

⁵ Zoran Petrović Piročanac, Reality of the New Balkans: Serbian Positions, New Balkans and Europe-Peace, Development, Integration- Reconciliation, Tolerance and Human Security in the Balkans, Proceedings of the Tenth ECPD International Conference, Belgrade 2014 str. 275-284.

Blizina Kipra obalama otomanske Sirije na istoku, Karamanije i Silicije (južna Mala Azija) na severu, činili su ostrvo vojno-strateški važnim za anglo-francuske saveznike, ali istovremeno i veoma osetljivim za obaveštajne aktivnosti od strane Turske. Ova tvrdnja samo je bila potpomognuta činjenicom da su jednu petinu ostrvskog stanovništva predstavljali Turci muslimani. Sa druge strane oko 16.000 Kiprana grčke nacionalnosti kao dobrovoljci su se svrstali u britansku vojsku.

Specijalni informacioni biro Istočnog Mediterana utvrdio je da su vojne informacije „curile“ iz Egipta putem Kipra, a tako dolazile u ruke Turcima. Brodovi koji su plovili na liniji Kipar-Egipat (Port Said-Aleksandrija) prevozili su njegove agente.

Slika 1 – Engleska mapa koja pojašnjava strateški značaj Kipra: 1) u odnosu na Dardanele 2) Port said 3) mediteranski ulaz-izlaz u–iz Sueckog kanala, Aleksandriju 4) zaliv Aleksandreta 5). Blizina Kipra otomanskoj Siriji između Latakije i Bejruta i južnih turskih obala između Karamanije i Silicije, Kipar je činila važnim centrom bežične obaveštajne aktivnosti saveznika (Breidel –Familienarchiv)

Francuska ratna mornarica je na sebe preuzela očuvanje bezbednosti Kipra, patrolirajući u cilju lociranja nemačkih podmornica, kao i sprečavanju sumnjivih brodova da se približe ili pak isplove iz kiparskih luka. Nemačke i austrijske podmornice imale su veoma živu aktivnost u kiparskim vodama, često torpedujući brodove za snabdevanje na jugu Kipra. Nemačka podmornica U-53 je špijunirala između Kipra i Antalije. Inače su nemačke podmornice uglavnom primećivane na severnim obalama Kipra, gde su ih Turkokiprani snabdevali gorivom i gde su iskrcavali svoje agente.

Kipar je Saveznicima koristio kao baza za špijuniranje i gerilski rat. U junu 1916. uspostavljena je saradnja Biroa sa francuskom pomorskom obaveštajnom službom u cilju sakupljanja informacija u Siliciji i severnoj Siriji u cilju razmeštanja mreže agenata u zalivu Aleksandreta. Tako su Kipar (za Siliciju i severnu Siriju), a Port Said (za Palestinu i južnu Siriju) postali dva obaveštajna centra. Sa bazom na Kipru, britanski agenti su se iskrkali u Maloj Aziji i Siriji.

Kipar je imao idealnu poziciju za postavljanje telekomunikacionih i stanica za špijuniranje. Takođe, ostrvo je služilo kao baza za obuku Istočne Legije, vojne snage pod francuskom upravom sačinjene od Jermena dobrovoljaca, a koja se nalazila u selu Monarga, na poluostrvu Karpasija. (jedinica Legije Stranaca).⁶

Događaji u Grčkoj u svetlu francusko-britanskog rivalstva u istočnom Mediteranu i na Bliskom istoku (1916)

Bez obzira na to što je Grčka pre svega težila očuvanju svog teritorijalnog integriteta, a zatim proširenju svojih granica (u skladu sa težnjama Venizelosa – ulaskom u rat na strani Antante, a po kraljevom mišljenju, neutralnošću), njena teritorija je 1916. godine bila pregažena sa svih strana. U Makedoniji su se nalazile francuske i engleske trupe, čija se vrhovna komanda (general Saraj) ponašala gotovo kao okupator, ignorišući grčke lokalne i centralne organe vlasti. Saveznici su energično vodili intervencionističku politiku prema Atini, zahtevajući suštinski ukidanje državnog suvereniteta, sa postavljenim uslovima. Rušenje srpskog fronta, pored grčke odgovornosti, srpska strana pripisivala je i neodlučnoj i kontroverznoj balkanskoj politici Antante, pre svega Francuske. Primorani na egzodus, Srpska vojska i civilno stanovništvo spas su našli uglavnom na teritoriji Grčke. Bez grčke dozvole srpske vojne jedinice su u februaru 1916. godine smeštene na Krfu, sa ciljem oporavka, reorganizacije i osposobljavanja za novi front. Transport srpskih trupa morskim putem na Solunski front uspešno je okončan od aprila do kraja maja. Međutim, pregovori o mogućnosti da se za prevoz upotrebi grčka železnica izazivali su burne reakcije, povećavajući političku uzrujanost u zemlji koja se neposredno manifestovala pooštavanjem ideološkog rasepa između sledbenika Venizelosa, pristalica rata i istomišljenika kraljevske politike neutralnosti, pretnjom da dođe do ozbiljnih sukoba. Francuske trupe postajale su sve omraženije u Grčkoj, što je pored položaja Liberalne partije na izborima i sve jačeg antiratnog raspoloženja, ugrožavalo i političku ulogu Venizelosa. Mogućnost da se Grčka nađe u taboru Centralnih sila bila je dodatno opterećenje za srpsku diplomatiju. Sudbonosne 1916. godine Grčka je samo formalno mogla da se smatra za neutralnu, pa čak i za nezavisnu državu. Vojska Centralnih sila je 26. maja zauzela utvrđenje Rupel, a 11. septembra, takođe bez borbe, okupirala deo istočne Makedonije sa Kavalom, zarobivši većinu Četvrtog korpusa Grčke vojske. U međuvremenu, 30. avgusta je u Solunu izbila pobuna protiv režima, koju je organizovao Komitet nacionalne odbrane i provenizelistički nastrojeni oficiri. Uz francusku pomoć, stvoren je Trijumvirat (Venizelos–Daglis–Kunduriotis), koji je postao osnova Solunske privremene vlade. Zvanična Atina prihvatila je osnovne uslove Antante, koja je zauzvrat garantovala teritorijalno neširenje Solunske privremene vlade. Međutim, kralj Konstantinos, u strahu od uspeha Venize-

⁶ T. Breidel Χατζηδημητρίου, n.d., str 189-201.

losa u Makedoniji i na ostrvima, nije poštovao postignuti sporazum sa Antantom, pa je početkom decembra u Pireju došlo do oružanog sukoba, u kome su bile razbijene francusko-engleske trupe. U Atini i oblastima koje je kontrolisao kralj otpočeo je progon pristalica Liberalne partije. Izostajala je i neophodna finansijska i diplomatska pomoć Antante. Indikativne su optužbe srpskog premijera, Pašića, da se saveznička politika prema Grčkoj oblikovala unutrašnjim antagonizmom radi stvaranja uticajnih oblasti u sklopu politike istočnog Mediterana.⁷

Pozadina rešavanja „grčkog pitanja“ 1917. godine

Osnovno obeležje 1917. godine, doba veoma značajnog za dalji tok rata, bilo je vezano pre svega za događaje u Rusiji (februarska i oktobarska revolucija), ulazak SAD u rat na strani Saveznika⁸ i opšte izmenjeno vojno, ekonomsko i političko stanje unutar i između zaraćenih država. Sve do početka 1917. godine Centralne sile su imale više uspeha na ratištu od sila Antante. Uprkos indikaciji o prelasku strategijske inicijative na stranu sila Antante, nakon bitaka kod Verderna i na Somi⁹, nije se mogao sagledati ishod samog rata. Ekonomska snaga, finansijska premoć i ljudski potencijal bili su na strani Saveznika, a vojnička organizovanost i psihološki efekat postignut u ostvarivanju ratnih ciljeva na strani Centralnih sila. Takođe, kao nosioci akcija pojavile su se neutralne države. Upravo ta složena ravnoteža na međunarodnoj sceni obeležila je 1917. kao prelomnu godinu za sam ishod rata.¹⁰

Upravo na pitanju Balkana bilo je najviše izraženo imperijalističko obeležje rata, te interesi zaraćenih sila. Tako, diplomatske procese na navedenom prostoru, uprkos njihovoj višedimenzionalnosti, u datom momentu treba pre svega posmatrati iz perspektive interesa Velikih sila. Srbiji, koja se kao prva napadnuta država, sve vreme borila na strani Saveznika, saveznički status nije bio priznat, a samim tim ni pravo aktivnog učešća u međusavezničkim pregovorima o miru. Tačnije, položaj Kraljevine Srbije, donekle uslovljen normama ponašanja u međunarodnoj zajednici, ponajviše je zavisio od volje velikih sila.¹¹ S druge strane, grčka paradigma ukazivala je na dobitak sila Antante, nastao nakon brojnih pritisaka, blokade grčke obale, a na kraju i ultimativnog zahteva o napuštanju prestola grčkog kralja Konstantinosa. Istovremeno, rešavanje grčkog pitanja za Srbiju je bilo od posebnog značaja, pre svega zato što je njegov ishod odlučivao odnos Saveznika prema Solunskom frontu, prostoru od životnog interesa za opstanak srpske države.

⁷ Aleksandra M. Pečinar, *Srpsko-grčki diplomatski i saveznički odnosi 1912-1918*, Medija centar "Obrana", Beograd 2016, str. 141-142.

⁸ ΑΛΦ, ΑΒ, Ι/37/1, Δακτυλόγραφο προσχέδιο επιστολής Ελ. Βενιζέλου προς Πρόεδρο Wilson. Εκφράζει τη χαρά του για τη θέση που έλαβε η Αμερικανική Δημοκρατία έναντι του πολέμου... (U nacrtu Venizelosonog pisma uručenog predsedniku Wilsonu izražava se zadovoljstvo zbog stava koji je Amerika zauzela prema ratnom sukobu...)

⁹ ΨΑΒ,ΕΛΙΑ, Αρχείο Ελ.Βενιζέλου, Φάκελος 04-168, Επιστολή του Ε. Kalers προς τον Ε. Βενιζέλο σχετικά με τη στάση της Γαλλίας απέναντι στην Ελλάδα, 8. 1. 1917. (U pismu E. Kalers-a Venizelosu iznosi se obrazloženje francuskog stava prema Grčkoj) i Μακεδονία, „Ο Αγών του Βέρντεν και ο ελληνικός λαός“, 27. 2. 1916. (Makedonija, „Bitka kod Verderna i grčki narod“).

¹⁰ Dr M. Zečević, M. Milošević, *Diplomatska prepiska srpske vlade za 1917.*, Narodno delo, Arhiv Jugoslavije, Beograd, str. 5.

¹¹ M. Ekmečić, *Ratni ciljevi Srbije 1914–1918*, Politika, Beograd, 1992. str. 188–190.

Na Solunskom frontu, tokom istog perioda, prolećni saveznički napad nije urodio očekivanim rezultatom, ali je ipak uspeo da zaustavi velike neprijateljske snage koje su se mogle koristiti na drugim frontovima. Podmornički rat, koji je povelala Nemačka, pruzrokovao je velike štete savezničkoj trgovačkoj floti, kao i flotama neutralnih zemalja. Do aprila te godine bilo je potopljeno brodova u nosivosti od 2. 260.000 tona. Britanski admiralitet je naglašavao da bi, ukoliko bi se nastavilo istim ritmom, savezničke snage u Makedoniji sigurno „umrle od gladi“, jer je kompletno snabdevanje zalihama vršeno iz preokookeanskih zemalja. Pod ovakvim uslovima britanska vlada je razmatrala, uprkos reakcijama Francuza, da smanji broj snaga na Solunskom frontu.¹⁵

U međuvremenu se situacija u Grčkoj pogoršavala. Uprkos tome što se transport vojske na Peloponez odvijao regularno, a 3. i 5. korpus, oružje i ostale zalihe već tamo bili prevezene, general Saraj je optuživao grčku vladu da je prekršila odredbe telegrama od 26. decembra/8 januara. Tvrdio je da je transport vojnih jedinica bio usporen, da je ostala zanemarena velika snaga severno od Korinta, da je formiranjem vojnih jedinica jačala žandarmerija u Tesaliji, da je dodeljivano suviše privremenih otpusta, da su se četničke jedinice sukobljavale u neutralnoj zoni i da su svuda stvarani magacini sa naoružanjem u cilju preduzimanja akcije u pozadini Savezničke „Armije Orijenta“.¹⁶ Isto je tvrdio i general Kabu, zapovednik Savezničke Kontrole, tražeći produženje izolacije. U ovome ga je podržavao i viceadmiral de Rokfei, koji je, iako opozvan sa svoga mesta nastavljao da boravi u Grčkoj kao njegov savetnik. Nakon svega ovoga, francuski Generalštab došao je do zaključka da će u Grčkoj doći do tajne mobilizacije. U skladu sa njihovim pretpostavkama, zajedno sa naoružanim članovima paravojnih formacija, ojačanom žandarmerijom i četničkim grupama bila bi koncentrisana snaga od otprilike 70 000 ljudi, koja bi ugrožavala snage Savezničke „Armije Orijenta“. Sa druge strane Kralj i legitimna vlada u Atini gledali su kako Saveznici zaposedaju teritorije sa kojih se vojska povlačila, kako progone lokalne vlasti i smeštaju nove, Privremenoj Vladi u Solunu odane pristalice. Takođe, da su Privremenoj Vladi ustupljene protivtorpedni brodovi „Sfedoni“ i „Nafkratusa“, uprkos obećanju admirala de Furnea da će ovi ostati pod zapovedništvom Saveznika i da će biti korišćeni za operacije pod francuskom zastavom. Ipak, najozbiljnije od svega bilo je to, što uprkos činjenici je Grčka počela da ispunjava zahteve Savezničke Konferencije, Saveznici nisu nameravali da prekinu embargo, onako kao je bilo obećano. Naprotiv, on je postajao sve rigorozniji. Proizvodnja je znatno smanjena, nezaposlenost se povećavala iz dana u dan, ribolov je uništen, a stanje izgladnelosti je dobilo dramatične razmere. Mnogobrojno stanovništvo, pre svega starci i deca su umirali od gladi, epidemija, kao i zbog nedostatka lekova. Uticaj embarga na moral stanovništva je takođe bio veoma ozbiljan, dok je zemlja bila izolovana iz razloga potpunog prekida poštanskog sa-

¹⁵ Diplomatska prepiska... 1917, str. 10. (Velike sile Antante su pre svega bile zainteresovane za Zapadni front, smatrajući ga odlučnim za ishod rata. Engleska i Italija, za razliku od Francuske i Rusije, želele su da Solunski front bude potpuno napušten, ili pak pretvoren u čisto defanzivni prostor namenjen odbrani Soluna, kao važne strateške tačke u tom delu Sredozemlja. Navedena tvrvenja uslovljavala su neaktivnost i neangažovanost trupa, a odnos navedenih država prema Solunskom frontu odslikavao je njihov odnos prema malim državama i narodima, pre svega Srbiji.)

¹⁶ Paralelno optužbama prema zvaničnoj grčkoj vladi general Saraj je pružao punu podršku aktivnostima novoosnovane Privremene vlade, a takođe i operacijama grčke vojske na Solunskom frontu u proleće 1917. (Vidi ΑΛΦ, ΑΒ, Φάκελος 37, Έτος 1917, Ι/37/9, 25.04.1917.)

braćaja. Svi navedeni događaji, umesto da uzrokuju povinovanje volji Saveznika, prouzrokovali su okretanje protiv njih, samim tim i protiv Venizelosove Privremene vlade. Tako je bilo neizbežno da se, uprkos strogim naredbama, u izvesnim slučajevima sukobe lokalne naoružane grupe sa savezničkim snagama, koje su naknadno izazivale veliku zabrinutost savezničkih vlada, a posebno francuske.¹⁷

Vladu Brijana u Francuskoj nasledila je 7/20. marta 1917, vlada Aleksandra Ribo-a, koji je želeo da u rešenju grčkog problema posreduje neka istaknuta ličnost koji bi delovala kao Visoki komesar/Guverner saveznika, U skladu sa njegovim mišljenjem to je trebalo da bude Francuz, jer je Francuz bio glavnokomandujući „Armije Orijenta“, a sve u duhu efikasnije saradnje i brzog izvršenja odluka. Francuska vlada, usvajajući predloge generala Saraja, ocenila je kao neophodne zauzimanje Tesalije i Korinskog moreuza, a u nastavku i svrgavanje kralja Konstantina.¹⁸ Na mesto Guvernera predložen je senator Žonar, koji je imao funkciju Ministra javnih dela i spoljnih poslova, titulu Generalnog Upravnika Alžira, kao i predsednika „Kompanije Sueckog kanala“¹⁹, a koji je uživao naklonost i poverenje Britanaca. Francuska vlada je verovala da se Rusija, koja se nalazila usred haosa revolucije, nije mogla suprotstaviti ovakvom rukovanju grčkim pitanjem. Tako se, u skladu sa njihovim stavom, suština nalazila u sporazumevanju sa vladama Britanije i Italije.

Dana 6/19. aprila saveznički izaslanici su predali grčkoj vladi zajednički proglas kojim su zahtevali vraćanje Savezničke kontrole nad Poštom, Telegrafom, Policijom, Železnicama, lukama i putnim mrežama, koja je bila ukinuta u novembru 1916. Kao posledica ovih zahteva vlada Lambrosa je podnela ostavku, a Kralj je sastav nove vlade poverio ponovo Aleksandrosu Zaimisu. Istog dana održan je i susret Premijera Britanije, Francuske i Italije u St. Jean de Maurienne, u severnoj Italiji²⁰, a donešena je odluka o uklanjanju kralja Konstantina sa prestola u što kraćem roku, dok je rešenje grčkog pitanja odloženo po okončanju borbi u Makedoniji. U Atini je vlada Zaimisa momentalno prihvatila Savezničku kontrolu. Francuska je, međutim, želela da se što je brže moguće progna Kralj, da se u Atini uspostavi vlada Venizelosa, a da Grčka uđe u rat na strani Saveznika.

Dana 20. aprila/3. maja iznenada je stigao u Pariz britanski Premijer, u pratnji Ministra inostranih poslova i zapovednicima Generalštaba, kako bi se donele odluke u vezi sa Solunskim frontom i Grčkom. Narednog dana je zapovednik francuskog Generalštaba, general Peten, izrazio mišljenje, da bi, pošto Makedonija nije predstavljala jaku liniju odbrane, koja bi dozvoljavala smanjenje savezničkih snaga, ulazak Grčke u rat doneo željeno rešenje. Shodno tome, nikakvo smanjenje savezničkih snaga nije dolazilo u obzir

¹⁷ Γενικό Επιτελείο Στρατού, Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, Επίτομη Ιστορία της Συμμετοχής του Ελληνικού Στρατού στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο 1914-1918, str. 149-152.

¹⁸ ΑΛΦ, ΑΒ, Φάκελος 37, Έτος 1917, Ι/37/12-13 (Pisma Atosa Romanosa i Emanuila Repulisa upućena Elefteriosu Venizelosu iz Pariza 18. aprila/ 1. maja 1917. svedoče o odlučnosti francuske vlade u preuzimanju odlučne akcije u Grčkoj, kao i na mogućnost uklanjanja grčke dinastije sa prestola.

¹⁹ La Compagnie universelle du canal maritime de Suez.

²⁰ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, str. 44 (Prvi korak ka konačnom razrešenju grčkog problema odigrao se na Konferenciji u St. Jean de Maurienne, održanoj od 6. do 19. aprila 1917. godine. Glavna briga francuske i britanske vlade bila je da obezbede italijansko slaganje sa prethodnim anglo-francuskim sporazumima, koji su određivali oblasti njihovog uticaja na Bliskom istoku. U zamenu za zvanični pristanak Rima, zapadni saveznici su Italiji obećavali značajnu zonu uticaja u jugozapadnoj Aziji, uključujući i Smirnu. Imajući u vidu značaj zauzimanja Male Azije za italijansku politiku sprečavanja pristupa navedenih teritorija Grčkoj, upravo je poslednji ustupak koji je odlučivao italijansko odobrenje savezničkoj akciji protiv grčkog kralja).

pre nego što se razreši pitanje Grčke. Uprkos početnom neslaganju zapovednika britanskog Štaba kopnene vojske, generala Robertsona, britanska vlada je konačno prihvatila odlaganje smanjenja broja britanskih snaga u Makedoniji, rešenje grčkog pitanja uz posredovanje francuskog Visokog komesara, kao i stavljanje na raspolaganje jednog odreda od 500 vojnika u cilju zauzimanja Tesalije, ali bez mogućnosti daljih pojačanja u slučaju eventualnih komplikacija.

Razgovori o konačnom rešenju grčkog pitanja nastavljeni su u Londonu, gde su 14/27. maja stigli francuski predsednik Ribo sa zapovednicima Generalštabova kopnene vojske i mornarice, generalom Foš-om i admiralom Lebon-om kao i guvernerom Žonarom. Tamo je konačno odlučeno zauzimanje Tesalije, a potom i prelazak Žonara u Atinu, koji bi zahtevao predaju Kralja, dok bi vojne snage bile spremne da se iskrcaju u Atini i Korintu u slučaju protivljenja ili izražavanja otpora.²¹

Dok se britanska strana odmah složila, Italija, Srbija i Rusija su bile protivne upotrebi sile protiv Grčke. Uprkos tome, francuska vlada je odmah obavestila generala Saraja o misiji Guvernera dajući mu dodatna uputstva:

- Da se Tesalija okupira i da se lokalna žetva stavi pod kontrolu;
- Da se pripremi iskrcavanje u Atinu i Korint;
- Da se u slučaju odbijanja Kralja da se povuče sprovede kompletna blokada ovih gradova, pa čak i njihova okupacija u slučaju eventualnog otpora.

19. maja/1. juna Žonar je oputovao za Atinu, a istog dana francuska vlada je naredila Saraju da ubrza pripreme za okupaciju Tesalije i Korinta, kao i da se o daljem toku akcija sporazume sa Guvernerom. Ovakvoj „nasilničkoj“ taktici su se oštro suprotstavile Rusija i Srbija.

24. maja/6. juna britanski premijer je od francuskog zatražio uklanjanje generala Saraja, jer je po njegovom mišljanu, on bio uzrok neuspeha Solunskog fronta i više nije bio ličnost od poverenja. Francuska vlada je zatražila odlaganje ove odluke iz razloga skorašnjih operacija u Tesaliji, Atini i Korintu. Istog dana na Salaminu je stigao Žonar, koga je posetio britanski izaslanik Eliot, predajući mu telegram britanskog ministra inostranih poslova Roberta Sesila, a u kome je traženo da se Kralju pruži uverenje kako je njegovo uklanjanje samo privremeno i samo u periodu dok traje rat. Žonara je posetio i izaslanik Rusije, Demidov, koji je zahtevao da se Kralj ne ukloni, iz razloga što je bio jako popularan i što bi jedan takav potez mogao izazvati građanski rat, uz dovođenje u opasnost bezbednosti Armije.

Vojni izaslanik Francuske u Atini, general Brake, međutim, naveo je da su paravojne formacije pod tajnim zapovedništvom generala Dusmanisa, poverenika Kralja, bile spremne da intervenišu i ovladaju situacijom, dok se u Tesaliji odvijala tajna mobilizacija. Iste večeri, Žonar je poručio grčkom premijeru Zaimisu, da je cilj njegove misije, u stvari bio pravilna raspodela žetve iz Tesalije, zamolvši ga da se postara o održavanju reda. Narednog dana je otišao u Solun gde je sa generalom Sarajem uskladio istovremeno zauzimanje Tesalije, Korinta i Atine. U nastavku je posetio Venizelosu obaveštavajući ga o svim aktuelnim temama, a dodatno je bilo odlučeno da Konstantinosa nasledi dugorođeni sin Aleksandar, istiskujući sa prestola pravog prestolonaslednika, princa Georgiosa.

²¹ Diplomatska prepiska... 1917, str. 10. (U maju 1917, na savezničkoj konferenciji u Londonu, konačno je doneta odluka o drastičnim merama protiv Konstantinosa. Saveznička konferencija u Londonu je samo jedna u nizu međusavezničkih konferencija održanih tokom 1917. godine, na kojima je, između ostalog, postavljano i pitanje Solunskog fronta. Uveravanja srpske vlade o njegovom značaju za konačni ishod rata, nisu nailazila na razumevanje Saveznika za sve vreme rata.)

Posle svega Žonar je otputovao za Salaminu za jedno sa snagama 30te francuske divizije pod zapovedništvom generala Renjoa, koja je bila predodređena za delovanje u Atini. Ova divizija, nakon odlaganja već pomenutog prolećnog napada, prebačena je u Katerini kako bi bila upotrebljena u operacijama u Tesaliji. Nakon odbijanja, međutim, Srbije i Italije da stave na raspolaganje snage koje bi se koristile protiv Grčke, general Saraj je odlučio da u tom cilju mobilize i upotrebi druge snage, dok je 30ta francuska divizija premeštena u Solun, kako bi se iskoristila za osvajanje Atine.

Na dan kada se Žonar vratio na Salaminu, 27. maja/9. juna britanska vlada je poslala proglas snažno protestujući kod francuske vlade zbog pripremanja nasilnog uklanjanja Kralja sa prestola. U skladu sa britanskim stavom, ova akcija je bila u suprotnosti sa odlukama donetim na savezničkoj konferenciji u Londonu. U njemu je naglašeno da je Kralj samo trebalo ubediti da napusti presto dok traje rat, a da kao namesnika ostavi jednog od svojih sinova. Ovakav stav podržavale su Rusija, Italija i Srbija. Nakon ove proklamacije francuski premijer je telegrafisao Žonaru da se iskrcavanje na navedene teritorije obavi samo u slučaju preke potrebe. Istovremeno je, međutim, ostavio da se podrazumeva, kako britanska vlada, u slučaju da ovaj bude doveden pred svršen čin neće preduzimati protiv njega bilo kakvu akciju.

Žonar je proučio britanski proglas, a nakon toga doneo odluku da preduzme istovremenu akciju na sva tri položaja, no budući zabrinut za razvoj događaja, zatražio stroga uputstva od svoje vlade, naglašavajući da vojska nije mogla boraviti na brodu duže od 24 sata. Istovremeno je poslao dve proklamacije grčkoj vladi u kojima ih je obavestavao o savezničkim odlukama. Dobivši iste večeri telegame podrške od francuske vlade, odlučio je da deluje protiv Grčke, u skladu sa sopstvenim planom, ne uzimajući u obzir britansku reakciju.²²

Saveznička okupacija Tesalije

Nakon koncentrisanja 30te francuske divizije u Solunu, 25 maja/7juna 1917, a koja je trebalo da otplovi za Atinu, u neutralnoj zoni u oblastima Katerini, Servia i Grevena bila su koncentrisana dva pešadijska puka, tri nezavisna pešadijska puka, jedan i po puk Nacionalne garde, četiri odreda Konjice, dve jedinice artiljerije, jedna avionska eskadrila kao i jedan vod železničara koji su privremeno obrazovali jednu diviziju pod zapovedništvom generala Venela. Misija ove divizije bila je da zauzme Tesaliju, preuzme naoružanje tamošnjih vojnih jedinica i lokalnog stanovništva i istovremeneo obezbedi zaleđinu „Armije Orijenta“.

U Larisi, prema kojoj je upravljana najveći deo snaga savezničke divizije, imala je svoje sedište i Grčka divizija, pod zapovedništvom generala Bajra Andreasa, sa 4. pešadijskim pukom i 1/38 odredom Evzona u Larisi kao i 5. pešadijskim pukom u Trikali. Njene snage činilo je 200 oficira i 600 oružanika sa ličnim naoružanjem. Preostale snage, sa artiljerijom, mitraljezima, municijom i preostalim zalihama bile su sklonjene na Peloponez, po naredbi Saveznika.

²² Proizvoljne poteze francuskog Guvernera dodatno treba posmatrati i u svetlu anglo-francuske kokurencije na navedenom prostoru. Tako, i težnju za smenom generala Saraja u datom momentu možemo tumačiti neopodnošću da se na ključnim pozicijama nalaze ličnosti koje su bile spremne da zastupaju višestruke, u izvesnoj meri suprotstavljene interese dveju savezničkih zemalja. (Vidi G. Leonarditis, *Grčka u Prvom svetskom ratu 1917-1918*, M.I. E.T., Atina 2005, str. 299.)

General Bajras, imajući precizne informacije o koncentraciji velikih francuskih snaga u neutralnoj zoni, tražio je uputstva kakav stav da zadrži u slučaju njihovog napredovanja u Tesaliji. Dajući momentalni odgovor, ministar vojni general Haralambis, izdao je naredbu da se izbegnu bilo kakvi sukobi i da se dalja uputstva zatraže od Vlade.

U noći između 28. i 29. maja (10. i 1. juna) Divizija Venel prešla je granice neutralne zone napredujući na teritoriji Tesalije u tri konvoja, na sledeći način :

1) Deo koji je sačinjavao desni konvoj i obuhvatao tri odreda konjanika, dva eskadrona marokanskih spahija, jedan vod oklopljenih automobila kao i jedan odred konjičke artiljerije, uputio se iz Servija napredujući 5 km južno od Elasona. Dva konjička eskadrona putem Grevena stigla su na 35 kilometara severozapadno od Kalambake.

2) Glavni deo, koji je bio sastavljen od puka pešadije, a koji je dolazio iz Livadi kao i jedan puk Zuava koji je dolazio iz Servija, brzo je napredovao prema centru zauzevši grad Elasona.

3) Levi konvoj, koji je železničkim putem došao iz Katerinija, sastavljen od jednog pešadijskog puka, jednog odreda lovaca, dve čete Nacionalne garde i čete Železničara, zauzeo je most u Tembima na reci Pinej organizujući mostobran južno od njega.

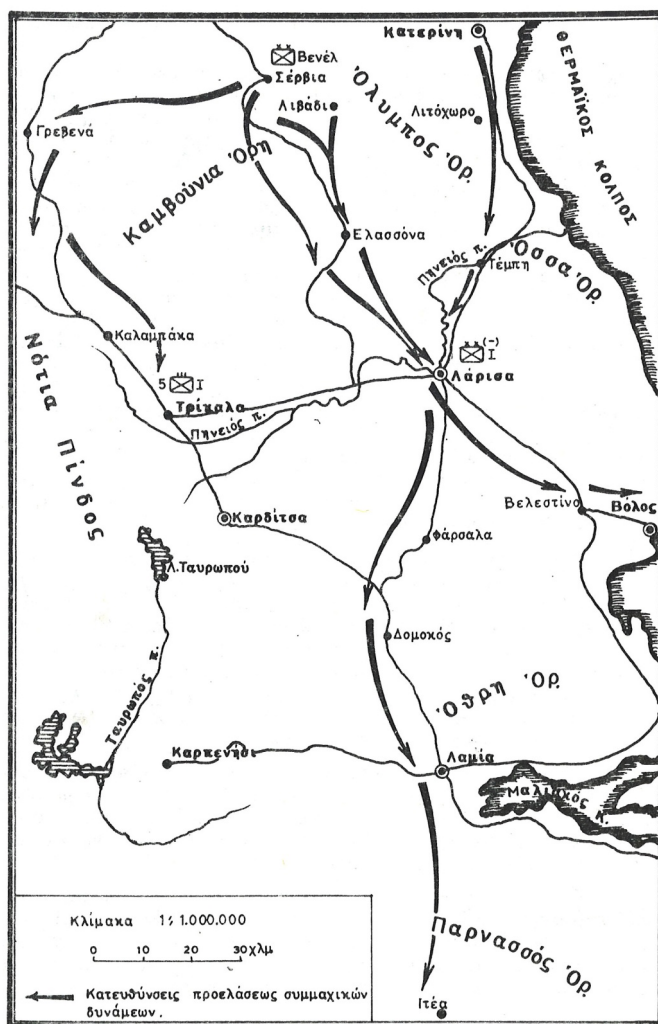
General Bajras, dobijajući informacije o napredovanju zavojevača od lokalnih policijskih vlasti, odmah je od Vlade zatražio uputstva, onako kako mu je bilo naređeno. U odgovor na ova dešavanja, predsednik okruga Larisa, Kricas, svojim stanovnicima preneo je uputstva Vlade o mirovanju, odnosno nereagovanju na ponašanje Saveznika, odnosno striktno poštovanje postojećih instrukcija. Prva divizija je, uostalom, dobila naredbu od zapovednika 1. korpusa, generala Stefanosa Genadija da ne pruži nikakav otpor merama koje su preduzeli Saveznici. Nakon ovih instrukcija, general Bajras nije preduzeo nikakvu akciju, očekujući dolazak savezničkih jedinica.

Narednog dana, francuska konjica je stigla pred Larisu, dok je jedan odred zauzeo železničku stanicu u gradu. General Bajras požurio je u susret generalu Venelu, na ulazu u grad, obznajući mu da mu stoji na raspolaganju, za bilo kakvu uslugu. Kao odgovor, general Venel mu je odgovorio da ga hapsi, kao i ceo štab divizije. Pri tom je dodao, da, ako bude ispaljen i jedan metak, da će bombardovati ceo grad. U nastavku, francuke snage su ušle u grad razoružavajući grčke jedinice.

Kada su, međutim, stigli u barake 1/38 puka evzona, a pored naoružanja puka zatražili i mačeve oficira, ovi poslednji su to smatrali ponižavajućim. Na čelu sa zapovednikom, potpukovnikom Atanasiosom Franku, a praćeni sa, otprilike 100 oružanika pokušali su da izbegnu prema jugu. Međutim, za njima su krenuli Marokanci spahije, te je izazvan sukob, koji je rezultirao gubicima na obe strane kao i zarobljavanjem 49 grčkih oficira i 269 oružanika.

Narednog dana, 31.maja/13. juna, osvojeni su Velestino, Volos i Trikala. Grčki oficiri prebačeni su u Katerini i stavljeni u pritvor, dok su oružanici poslani na prinudni rad, izgradnju puteva u Litohoro. 5. pešadijski puk sa zapovednikom, pukovnikom Dimitriosom Janopulosom i centrom u Trikali, nakon što je upoznat sa dešavanjima u Larisi, kompletno je izbegao planinskim putevima prema Lamiji.

Dana 13/26. juna saveznička konjica je zauzela Lamiju i Iteu. Nakon ovoga za zauzimanje Tesalije preostala su 4 konjička puka, dva pešadijska odreda, jedna britanska jedinica od 500 ljudi kao i dva odreda Nacionalne garde, dok su preostale snage povučene. Ponašanje francuskih oružanika nije bilo primerno, dok je stanovništvo bilo izloženo svemu, krajem okupacije čak i pljački, uništavanju poljoprivrednih dobara, maltretiranju žena itd.

Σχεδ. 23 Η κατάληψη της Θεσσαλίας από τους Συμμάχους (Μάιος-Ιουν.1917)

Slika 3 – Okupacija Tesalije od strane savezničkih snaga u periodu maj-jun 1917, (Generalštab grčke Vojske, Uprava za istoriju, Kratka istorija učešća grčke vojske u Prvom svetskom ratu 1914–1918), str. 156)

Pritisak Venizelosa, ali i javnog mnjenja na Britaniju i Francusku, obaveze saveznika o ustupanju Smirne Italiji,²³ ali i neophodnost stvaranja jake grčke vojske koja bi zauzela mesto britanskih jedinica na Solunskom frontu, uslovili su svrgavanje grčkog kralja. Ovde je neophod-

²³ Νικόλαος Εμμ. Παπαδάκης, *Elefterios Venizelos i Makedonija 1914-1918, Značaj bitke kod Skra, Hania, 2008.*, str. 36.

no naglasiti da je grčki politički problem poslužio kako novom francuskom premijeru Ribou tako i Lojdu Džordžu u ostvarivanju svojih vojnih ciljeva u Grčkoj, ali i rešavanju statusa njihovih snaga kod Soluna.²⁴ Situacija se dodatno zakomplikovala odlukom Italije da svoju vlast proširi na Epir, zauzimajući grčki grad Janjinu 26. 5 (8. 6). Istovremeno, dovodeći saveznike pred svršen čin, Italijani su proglasili Albaniju za autonomnu državu pod njihovim protektoratom.

Italijanska okupacija Epira

Italija, koja je nastojala da iskoristi dešavanja u Grčkoj, našla je pogodan momenat i okončala zauzimanje Epira, a da prethodno nije stupila u bilo kakav dogovor sa Saveznicima. Od septembra 1916. italijanske snage su bile zauzele Severni Epir, iz koega su izbacili italijanske vlasti i mitropolita Argirokastra, a od januara 1917. nastavili da napreduju prema jugu. Do 26. marta/ 3. aprila osvojili su Delvinaki, Konicu i Fialtes, zamenjujući grčke vlasti svojim. Dok se ovo dešavalo, glasine su nagoveštavale zauzimanje Igumenice, Paramitjasa i Preveze.

Dana 26. maja/8. juna 1917. jedan italijanski konjički puk, stigao je severno od Janjine, kada im je zapovednik ondašnje straže presekao kretanje, odmah se obraćajući zapovedniku 11. divizije generalu Georgiosu Mavrojanisu.

11. divizija imala je u Janjini 25. i 26. pešadijski puk, dok su 3/40 puk Evzona i artiljerija bili izmešteni na Peloponez. General Mavrojanis tražio je momentalno uputstva od Ministarstva vojnog, šaljući istovremeno 26. puk u Likostomo kako bi pojačao vod. Takođe je postavio 25. pešadijski puk kao stražu, a lično požurio da susretne italijanskog pukovnika, kome je izjavio da, iz razloga nedostatka shodnih instrukcija, nije mogao da dozvoli zauzimanje Janjine i da je u obavezi da naredi oružani otpor. U odgovor na ovu izjavu, italijanski general mu je dao rok do podne da se sporazume sa grčkom vladom.

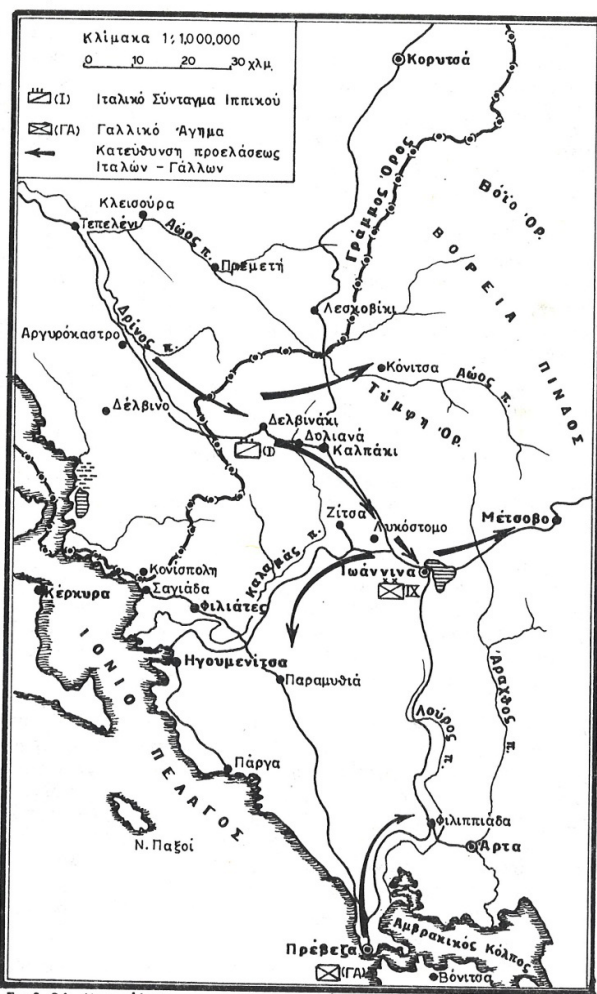
U 11.30 dobio je naredbu od Ministarstva Vojnog da se ne odupire zauzimanju Janjine, o čemu je izvestio italijanskog pukovnika, a ovaj je postavio zahtev da do 18.00 grad napuste grčke vojne jedinice i vlasti. U 18.30 italijanska konjica je zauzela Janjinu, dok su se grčke jedinice povukle južno od grada.

Narednog dana, nakon zapovesti 11. divizija se povukla prema Arti u koju je stigla istog dana. Ista zapovest je predviđala da se straže iz Preveze, u slučaju da to Saveznici budu zahtevali, povuku u Amfilohiju. Tokom kretanja prema Prevezi, mnogi strelci su dezertirali, ne povinujući se naredbama i savetima oficira.

Istog dana 27. maja/9. juna, osvojeni su Mecovo i Paramitja. Napredovanje Italijana jako je uznemirilo vlade velike Britanije i Francuske, koje su već bile donele odluku da deo Epira ostane u posedu Francuske. Uistinu, 3/16. juna francuska jedinica od 100 ljudi se iskrčala u Prevezi i osvojila grad. Sličan pokušaj desio se 30. maja/12. juna, ali nije uspeo zahvaljujući italijanskoj reakciji. Grčkoj straži dat je dvosatni rok da ode ili da se pak uključi u vojsku Nacionalne odbrane. Straža se povukla prema Arti. Narednog dana, ista jedinica je zauzela Filipijadu.

²⁴ Ono što su u tom stadijumu priželjkivali Britanci bilo je smanjenje sopstvenih vojnih snaga na nivo jedne male odbrambene sile kako bi ograničili pomorski transport koji ih je suočavao sa neprestanim podmorskim obaračunima koje je nametala Nemačka. Tako su Francuzi prihvatili povlačenje dela britanskih snaga u zamenu da London pristane na svrgavanje grčkog kralja. (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, str. 44)

Italijani, sa svoje strane, želeći da ozvaniče osvajanje Severnog Epira, izdali su 3/16. juna proglas kojim objavljuju ujedinjenje i nezavisnost cele Albanije, pod pokroviteljstvom i zaštitom Italije. Albanci su pozvani da organizuju političku upravu, sudstvo, škole i gardu, preuzimajući u potpunosti raspolaganje njihovom imovinom. Proglas je potpisao italijanski vojni zapovednik Epira, general Ferero, u ime italijanskog kralja. Ova akcija postala je uzrok dugoročnih sukoba i sučeljavanja između Italije i Grčke.

Σχεδ. 24 Η κατάληψη της Ηπείρου από τους Ιταλούς (Μάιος-Ιούν.1917)

Slika 4 – Okupacija Epira od strane Italije u periodu maj-jun 1917 (Generalštab grčke Vojske, Uprava za istoriju, Kratka istorija učešća grčke vojske u Prvom svetskom ratu 1914–1918), str. 161)

Saveznička okupacija Korinskog moreuza i svrgavanje kralja Konstantina

Ne obraćajući pažnju na britanska negodovanja, Žonar je premijeru Zaimisu 29. 5 (11. 6) uputio telegram u kome je zahtevao Konstantinosovo povlačenje.²⁵

Istovremeno, u južnoj Grčkoj, pod zapovedništvom generala Renjoa, trebalo je da se aktiviraju dve jedinice:

– ona pukovnika Boble-a, sačinjena od dva pešadijska puka i tri artiljerijske baterije koje su kao misiju imale zauzimanje Korinskog moreuza.

–30a francuska divizija, ojačana 2om ruskom brigadom, sa misijom da zauzme Atinu.

Dana 29. maja/11. juna jedinica pukovnika Boblea iskrkala se u Korintu, ne nailazeći na bilo kakav otpor. Grčki oficiri i oružanici su ih sačekali prijateljski nastrojeni. Dva francuska oficira, izaslanici generala Renjoa u Korintu, susrela su se vojnim zapovednikom grada, a po povratku su podneli izveštaj da su naišli na neprijateljsko raspoloženje Grka. Ovaj podatak je iznenadio Francuze pokazujući koliko loše su bili informisani. U međuvremenu, 27. maja/9. juna uplovio je kod Salamine prvi brod koji je nosio 30u francusku diviziju, sačinjenu od Štaba, 40og i 58og pešadijskog puka, jednog odreda konjice, dva voda mehaničara, jedne jedinice pešadijske artiljerije i jedne jedinice telegrafista. Dodatno, 4 ruska odreda i jedne britanske jedinice koja je brojala 500 ljudi.

Francuski premijer, pod pritiskom britanske vlade, obavestio je guvernera Žonara, koji se vratio iz Soluna, da se iskrcavanje ne odvije u Pireju nego u Elevsini. Žonar je ovu naredbu preneo generalu Renjou i admiralu Gedonu, koji su izjavili da ovako nešto nije bilo moguće, iz razloga nedostatka sredstava, pijaće vode i ostalih neophodnih uslova za opstanak vojnih jedinica. Nakon toga, Žonar je odlučio da izvrši pritisak, ne uzimajući u obzir i preuzimajući na sebe svaku odgovornost za dalje akcije.

U otprilike 10.00 29. maja/11. juna, zatražio je da se susretne sa grčkim premijerom u Pireju, na tamo usidrenoj krstarici „Bruix“. Tokom ovog sastanka, Žonar je zahtevao abdikaciju kralja Konstantina u korist Princa Aleksandra. Smena je trebalo da se odigra u roku od 24 sata, a u slučaju odbijanja Atina bi bila pretvorena u ruševine. Na ovaj ultimatum, Zaimis je izjavio da tako jedna velika odluka nije mogla biti predmet odluke Vlade, već Krunskog saveta. Žonar je na to, nakon kratkog savetovanja sa oficirima, doneo odluku da ne preduzima bilo kakvu akciju sve dok ne bude dobio zvaničan odgovor od strane grčke Vlade.²⁶

U ovakvoj situaciji, Konstantin, ni u kom slučaju nije želeo da narod izloži novoj avanturi, i to iz svojih ličnih razloga, izjavio je da će se povući, i to sa čitavom kraljevskom porodicom, ostavljajući presto Princu Aleksandru. Iste večeri, Premijer je zvaničnim pismom obavestio Žonara o razvoju situacije. Vest o abdikaciji Konstantinosa munjevito se proširila izazivajući veliku uznemirenost. Mnoge radnje su zatvorene, a masa ljudi se okupila ispred Dvora, tražeći od Kralja da opozove svoju odluku.

²⁵ Παρασκευή Σκαρμούτσου, „Αλέξανδρος Α΄, Η δραματική ζωή ενός λησμονημένου βασιλιά, Ιστορικά θέματα“, Τεύχος 25, Ιστορία εικονογραφημένη, Αθήνα 2004, str. 52–65. (Paraskevi Skarmucu, „Aleksandar I, Dramatični život jednog zaboravljenog kralja“, Istorijske teme, Br. 25, Atina, 2004).

²⁶ Istog dana Žonar se jednim memorandumom obratio i Venizelosu navodeći da: "Les Puissances protectrices de la Grèce ont décidé de reconstituer l'Unité du Royaume sans porter atteinte aux institutions monarchiques constitutionnelles qu'Elles ont garanties à la Grèce..." (Vidi ΑΛΦ, ΑΒ, Φάκελος 37, Έτος 1917, Ι/37/18, 11.06.1917).

Narednog dana, 30.maja/12. juna, nakon naredbe generala Renjoa, otpočelo je od podneva mirno iskrčavanje savezničkih snaga. Nešto ranije, u Pireju je uplovio oklopni brod, sa koga su general Renjo i admiral Gedon nadgledali iskrčavanje, držeći posadu u pripravnosti, a topove upravljene prema gradu. Savezničke jedinice, odmah nakon iskrčavanja, zauzele su neke od najvažnijih mesta u Atini i Pireju. Grčke jedinice su se povukla prema unutrašnjosti, dok su stanovnici nemo posmatrali aktuelne događaje.

U Atini je, međutim, situacija dostizala kulminaciju, pre svega zahvaljujući proglašenju kralja Konstantinosa punog fraza sa emocionalnim nabojem, kojima je izražavao ljubav i posvećenost prema grčkom narodu. Mnoštvo naroda, okupljeno na trgu Sintagma, nastojalo da je da spreči zakletvu Princa Aleksandra, koja se, ipak, odigrala bez epizoda. Proglas je izdao i novi kralj Aleksandar, koji je obećavao da će kao primer imati svoga oca, a da će uz oslonac na ljubav i posvećenost naroda, uspeti da zemlju izvede iz teške pozicije u kojoj se nalazila.²⁷

Istog dana, francuski premijer Ribo, poslao je telegram čestitke Žonar, u kome je, između ostalog, isticao činjenicu, da je akcija, iako preduzeta na njegovu ličnu odgovornost, ipak bila uspešna, kao i da ga je navedeni razvoj događaja opravdao i pred britanskom vladom. Uistinu, britanska vlada je prihvatila postojeće stanje, a Lojd Džordž odlučio udaljavanje generala Saraja. Samo je ruska vlada uložila snažne proteste 2/15. juna, karakterišući ovu intervenciju kao mešanje u unutrašnju politiku jedne samostalne zemlje, pozivajući se, pri tom na načelo samoopredeljenja naroda. Takođe je optuživan Žonar, da se lažno predstavljao kao Guverner svih savezničkih sila, kao i da je pogrešio što je upotrebio ruske trupe, čije je povlačenje odmah zatraženo.

Uzavrelost narodnih masa podstakla je zabrinutog Žonara da uputi jedan proglas grčkom narodu, u kome je naglašavao da je uklanjanje Kralja bilo rezultat želje zemalja zaštitnica-pokroviteljskih sila Francuske, Britanije i Rusije, kako bi se ubrzano ostvarilo ujedinjenje zemlje. Dodavao je pri tom da nastupa period prijateljstva, ukidanje embarga, da odmazde neće biti, kao ni opšte mobilizacije, a da će Dinastija biti sačuvana. Istovremeno je poslao proglas grčkoj vladi, u kome je objavljivao ukidanje embarga, a narodu davao na raspolaganje rezerve hrane koje su do tada bile sakrivene od strane Saveznika.

Jednim drugim pismom Žonar je zahtevao od vlade, uprkos datom obećanju o nepreduzimanju odmazde, da se savezničkim snagama preda 30 istaknutih predstavnika grčke zajednice, pre svega političke i vojne ličnosti, u nameri da budu udaljeni iz zemlje, a povodom njihove saradnje sa neprijateljima Saveznika. Takođe je, zahtevan kućni pritvor za 114 ljudi. Kraljevska porodica je otišla je prema Oroposu, odakle se kraljevskom jahtom uputila prema Italiji, a potom Švajcarskoj, gde je ostala do kraja rata. Na kraju, Kralj Aleksandar je ostao sam. Francuske Vojne vlasti, smatrale su da je napetost koja je stvorena u narodu mogla biti uzrok daljih opasnosti, te su zahtevali su od Kralja Aleksandra, da javno mnjenje umiri nekom svojom zvaničnom izjavom. Uistinu, 7/20. juna, Kralj je pismom Premijeru preneo svoju naklonost njegovim pokušajima da umiri narod, kao i poverenje u Pokroviteljske sile, iskazujući spremnost da saraduje sa njima u smirivanju Zemlje.²⁸

Vlada Zaimisa, sa svoje strane želeći ujedinjenje zemlje, kao i spajanje dveju vlada, odlučila je da organizuje predstavničku konferenciju, kako bi se odredili uslovi ujedinje-

²⁷ ΑΛΦ, ΑΒ. Φάκελος 37, Έτος 1917, Ι/37/19 .

²⁸ ΑΛΦ, ΑΒ. Φάκελος 37, Έτος 1917, Ι/37/20-22.

nja. U tom cilju, 8/21. juna na Salaminu je došao Venizelos, i to na francuskom razaraču, u pratnji Andreasa Mihalakopulosa. Oba političara ugošćena su na brodu na kom je boravio Žonar. Narednog dana je otpočela konferencija, a odmah je postalo očigledno da je ujedinjenje bilo moguće samo pod uslovom da Vladu formira Venizelos. Tako je 11/24. juna Zaimis je predao ostavku, dok je Kralj odmah naložio Venizelosu sastav nove vlade, a ovaj je na to zatražio period od dva dana kako bi pozvao svoje saradnike iz Soluna.

U međvremenu, samo što je postala poznata odluka o ostavci Zaimisa i formiranje vlade od strane Venizelosa, došlo je do protesta otprilike 3000 ljudi koji su se uputili prema trgu Sintagma i Zapionu, uz snažne proteste protiv Saveznika i Venizelosa. Ova akcija prouzrokovala je da zapovednik 30te francuske divizije general Renjo naredi momentalnu okupaciju Atine, kao i streljanje na licu mesta svake osobe koja bi se protivila Saveznicima. Okupacija glavnog grada od strane francuskih jedinica desila se narednog dana 12/25. jula 1917. Po jedan odred raspoređen je na Likavitosu, Akropolju, Pniki, Tisiju i Stadionu. Dva odreda su bila u rezervi na Filopaposu i Makrijaniju, dok su tri baterije smeštene između bulevara Singru i Filopaposa. Istovremeno je iz Soluna pristigao 9. puk Kričana kao i 400 žandarima sa Krita.

Pod ovakvim uslovima odvijalo se 14/27. juna polaganje zakletve Vlade Venizelosa. Odmah nakon toga savezničke jedinice su se povukle prema Pireju, izuzev onih na Pniki, Likavitosu i Akropolju. Na ovaj način je okončana grčka kriza, ali i uloga Žonara. Pismo koje je Premijeru Ribou uputio nakon svršetka misije uveliko je budilo sumnje u pravovernost informisanosti francuske vlade o stanju u Grčkoj, kao i u doslednost francuskih izaslanih na grčkoj teritoriji. Očigledno su pojedinačni interesi odigrali presudnu ulogu o ovome, kako ga je Žonar nazvao, „neslavnom listu“ francuske istorije, koji je žurio da okrene. Zaklinjanjem vlade Venizelosa okončano je prioritarno grčko pitanje, ali je raskol, koji je otpočeo još u septembru 1914. ostavio neizbrisive tragove na nacionalno jedinstvo i na dugi period. Neophodno je naglasiti negativan uticaj ove kompletne situacije na vojnu snagu Grčke kao i neprocenjivu štetu za teme od nacionalnog značaja.²⁹

Nova Venizelosoza vlada je nakon formiranja i zvanično objavila ulazak u rat protiv Centralnih sila. Iako se 14–27. juna iste godine odigralo već navedeno „ujedinjenje“, formiranjem nove vlade zemlja je suštinski i nepovratno bila razjedinjena.³⁰ U odnosu na prethodne stavove izražene povodom „grčkog pitanja“, Britanija je sada zastupala potpuno drugačije stavove. Kako se na kraju pokazalo, Žonar je, uprkos početnom oklevanju dobro predvideo britanska nastojanja o dovođenju Venizelosa na vlast, izazvanu pre svega nastojanjem zvaničnog Londona da smanji broj svojih vojnika u Makedoniji.³¹

²⁹ Generalštab grčke Vojske, Uprava za istoriju, Kratka istorija učešća grčke vojske u Prvom svetskom ratu 1914-1918), str. 163-168.

³⁰ D. Mihalopoulos, n. d., str 144. (Analizirajući suštinu grčkog nacionalnog raskola, autor posebno upućuje na dva momenta koji zahtevaju dalje proučavanje: 1) ubeđenje Venizelosa u savezničku pobjedu u odnosu vreme kada Venizelos radi savezničke pomoći Srbiji dozvoljava iskrcavanje njihovih jedinica u Solun, dok one to „zloupotrebljavaju“ skoro okupirajući makedonsku prestonicu; 2) uverenje Metaksasa izraženo Venizelosu o pozitivnom ishodu eventualnog grčko-turskog sukoba samo u slučaju pomorske premoći Grčke. Ovdje treba primetiti da analiza autora uveliko upućuje na reviziju Venizelosoze uloge tokom Prvog svetskog rata.)

³¹ ΑΛΦ, ΑΒ, Ι/37/12-13 Αθως Ρωμάνως και Εμμ. Ρεπούλης προς Ελ.Βενιζέλο 18. 4. – 1. . 1917. godine. (U telegramu Romanosa i Repulisa Venizelosu iznosi se odlučnost francuske vlade povodom mogućnosti svrgavanja grčke dinastije)

Njihova početna uzdržanost prema novoj vladi delimično se mogla protumačiti pokušajem traženja nove formule u jedinstvu vođenja politike prema Grčkoj. Ipak, osnovni uzrok takve britanske politike mogao se pronaći u britanskim strahovanjima o francuskoj podršci uspostavljanja demokratskog uređenja pod njenim pokroviteljstvom, gde je njen pravi cilj bilo učvršćenje političke i ekonomske prevlasti u Grčkoj.³² Navedena britanska politika očigledna je i na osnovu pisanja brojnih istaknutih novina i sedmičnih magazina, koji su oštro kritikovali svoju vladu i njenu težnju da se zadrži dinastija Glikzburg na grčkoj sceni. Pisanje „Mančester gardijana“ od 23. juna 1917. godine u potpunosti je odslikavalo težnje Francuske, Britanije i Rusije, odnosno iznošene su na videlo njihove stvarne želje upravljene ka sprečavanju volje jednog naroda (svrgavanje kralja u navedenom slučaju), pokrivene prividom „pokroviteljske politike“. Britanski list je u sumnju dovodio stvarne ciljeve aktuelnog rata, koji je navodno vođen radi zaštite demokratije, ali i prava naroda da sami odlučuju o svojoj sudbini.³³

Navodi pomenutog lista pokreću čitav niz problemskih pitanja, čijom ponovnom analizom istinski motivi izbijanja velikog ratnog sukoba, ali i samog njegovog toka mogu biti protumačeni sa stanovišta isključivih pojedinačnih ekonomsko-političkih interesa Velikih sila uvijenih u politiku pokroviteljstva, upravo nad onim narodima čiji se geopolitički položaj pojavljivao kao aktuelan u tom trenutku.³⁴ Nепrestana podvojenost savezničkih stavova, međusobno nepoverenje, te ambicija za što bolju poziciju na grčkoj teritoriji, u sprezi sa vojnim i političkim nužnostima njihovih pojedinačnih politika na Balkanu, ograničavali su njihovu sposobnost da se suoče sa problemima s kojima se zemlja susretala nakon ujedinjenja.³⁵

Tako, određeni autori ukazuju na kršenje odredaba donetih na englesko-francuskoj ministarskoj konferenciji u Parizu, čijih je nekoliko tačaka bilo posvećeno rešavanju grčkog pitanja. Ipak, isticana je rešenost Pariza za ostvarivanje svoje politike i nametanje stavova nezavisno od zvaničnog položaja Rima.³⁶

Ulazak Grčke u rat i njeno aktivno učestvovanje u ratnom naporu Saveznika, predstavljao je, u skladu sa Venizelosovim shvatanjima, neophodan preduslov ne samo za ostvarenje svojih ratnih ciljeva, ali i opravdanje njegove prethodne, sadašnje i buduće politike.³⁷ Upravo stoga je davao toliki značaj što bržoj mobilizaciji grčkih vojnih snaga, ali i eksploataciji domaćih dobara. Iako izbegavši da formuliše precizne preduslove za učestvovanje Grčke u ratu, ipak nije prestajao da bdi nad mogućom grčkom pozicijom u sistemu saveza „Srdačne antante“.³⁸

³² Εμπρός, „Οι συνεντεύξεις του κ. Στρεϊτ δια τον Βασιλέα Κωνσταντίνων, Ελλάς και Σερβία και η πολιτική των Συμμάχων“, 13. 6. 1917, str. 1. (Embros, „Razgovori g. Strejta sa kraljem Konstantinom, Grčka, Srbija i politika Saveznika“.)

³³ G. V. Leondaritis, n. d., pisanje „Mančester gardijana“, 23. 6. 1917, str. 73.

³⁴ M. Bjelajac, 1914–2014. *Zašto revizija 1914–2014, Stare i nove kontroverze o uzrocima prvog svetskog rata*, Odrbrana, Beograd, 2014. godina.

³⁵ D. Živojinović, *Nevoljni ratnici, Velike sile i Solunski front (1914–1918)*, Beograd, 2008. str. 183–198.

³⁶ M. Milošević, *Srbija i Grčka 1914–1918, Iz istorije diplomatskih odnosa*, Zaječar, 1997., str. 262.

³⁷ O uzrocima Venizelosove saradnje sa silama Antante postoje navodi u solunskom listu Μακεδονία, „Η Ελλάς και οι Σύμμαχοι“, 19. 11. 1917. godina. (Makedonija, „Grčka i Saveznici“).

³⁸ Venizelos Genadiosu, br. 1364. (Dokument je Genadiosu preneo Balfuru 13. 7. 1917. godine. Treba primetiti da je Foreign Office poklonilo izuzetnu pažnju odgovoru na to Venizelosovo pismo, izbegavajući da se obaveže

Grčki premijer je i te kako shvatao da je pregovaračka moć koju je Grčka imala početkom rata tada bila iščezla. Pošto je Grčka tražila neku vrstu kompenzacije u zamenu za učestvovanje zemlje u ratu, procenjivao je da u tim okolnostima jedino što je mogao da uradi bilo je oslanjanje na savezničku dobru volju. Veoma je bitno naglasiti da su savezničke namere u toj konstelaciji, uslovljene interesima i konvencionalnim obavezama, bile upravljene na svaku drugu stranu sem podrške visokoambicioznih teritorijalnih grčkih težnji.³⁹ Takođe, da su prvi dani nove grčke vlade, pored glavnog zadatka konsolidovanja situacije u zemlji, bili označeni i definisanjem smernica njene spoljne politike, koje su svakako uključivale i pitanje Solunskog fronta. To pitanje od životnog interesa kako za grčku tako i za srpsku stranu, usled presudne uloge savezničkih poteza, najmanje je zavisilo od dva suseda. Glavno obeležje navedenog perioda, strah od slabljenja pomenu tog fronta, ili čak njegovo potpuno prepuštanje srpskim i grčkim jedinicama.⁴⁰

Sve do jeseni 1917. godine, kada je celokupno pitanje ratnih ciljeva postalo isuviše intenzivno za zemlje koje su u ratu učestvovala, a naročito za sile Antante, savezničke vlade se nisu suštinski bavile pitanjem utvrđivanja granica na budućoj mapi Balkana.⁴¹ Međutim, mogućnost potpisivanja separatih mirovnih ugovora sa Bugarskom i Turskom primorala ih je da se „uhvate ukoštac“ sa komplikovanim balkanskim pitanjem.⁴²

Pod pritiskom razvoja navedenih događaja, britansko Ministarstvo inostranih poslova krajem septembra 1917. godine je sačinilo jedan važan memorandum a povodom razrešenja balkanskog u okviru šireg Istočnog pitanja:

„Smatramo da postoje dva glavna cilja koja treba ostvariti kako bi se razrešilo balkansko pitanje po završetku rata. Sa jedne strane trebalo bi ostvariti uređenje koje bi imalo tendencije očuvanja mira, dok bi sa druge strane trebalo postaviti jednu čvrstu prepreku nemačkim političkim ambicijama na Istoku. Do skora smo smatrali Rusiju prepreku nemačkom širenju u oblasti, dok bi ruska prevlast u Konstantinopolju (onako kako je to bilo određeno tajnim ugovorom iz marta 1915.) verovatno predstavljala uspešnu prepreku politici opšte poznatoj kao

na bilo koji način. Dok je Nikolson predlagao da u odgovor bude uključen – nakon izražavanja britanskog poštovanja – fraza – britanska vlada neće zanemariti grčke interese na konačnoj mirovnoj konferenciji iako je predlagao nepreuzimanje obaveza prema Kavali. A Balfur i ostali visoki funkcioneri Forin Ofisa smatrali su da treba da izbegnu čak i jedan tako maglovit nagoveštaj. Konačni tekst bio je veoma uopšten i izražavao je jednostavno želju Britanije „da Grčka iz rata izađe ojačana, ujedinjena i slobodna“. Odgovor britanskog ministarstva inostranih dela je Genadiosu upućen 24. 7. 1917. (vidi Leondaritis, n. d., str. 89).

³⁹ Μακεδονία, „Ελληνες και Σέρβοι, βαρυσήμαντες Δηλώσεις του Σέρβου Πρωθυπουργού, Η μέλλουσα Δράσις του ελληνικού στρατού“, 22. 11. 1917, str. 1. (Makedonija, „Grci i Srbi, Značajne izjave srpskog premijera, Buduća aktivnost grčke vojske“.)

⁴⁰ A.J. KK, 1917, f. 1, telegram poslanika Balugdžića iz Atine nasledniku prestola u Solunu, br. 519 od 20. (7) jula i br. 524 od 23.(10) jula 1917. godine.

⁴¹ Sve do jeseni 1917. godine problem utvrđivanja granica na Balkanu više je zanimao nezvanične krugove nego britanski ili francuski MIP. Izuzetak je predstavljao istaknuti britanski poslanik Noel Bakston, predsednik Balkanskog komiteta, ali i veliki bugarofil, pripadnik kruga britanskih radikala koji su se zalagali za tzv. uređenje putem kompenzacija, u stvari povrata na predratne granice, tako osmišljenom da zadovolji pre svega Bugarsku i Austro-ugarsku, a usmerenog na njihovo istupanje iz bloka Centralnih sila. Pa iako je uviđao opasnost od zahlađenja odnosa sa Srbijom i Grčkom, naglašavao je da bi situacija za dva saveznika bila znatno povoljnija da su prihvatili savezničke zahteve o ustupcima iz 1915. godine. Međutim, pogreška takvih stavova ogledala se u činjenici da je pobjeda Saveznika u svakom slučaju jačala uticaj Srbije i Rumunije, paralelno ograničavajući ekspanzionističke namere Bugarske i postavljajući je na mesto manje balkanske sile. (G. V. Leondaritis, n. d., str. 304–307).

⁴² G. V. Leondaritis, n. d., str. 300.

„Prodor na Istok“. Međutim, kako se Rusija odrekla pretenzija na Konstantinopolj, a imajući u vidu opšte karakteristike novog ruskog državnog ustrojstva u pitanjima spoljne politike zemlje, nužno se nameće potreba da na drugoj strani potražimo neophodan bedem pred nemačkim tendencijama. Kako nemačke ambicije prema Bliskom istoku ostaju političkog karaktera, predstavljaju pretnju britanskim interesima, jer ciljaju na političku, vojnu i ekonomsku asimilaciju Turske, podrivajući tako naš položaj u Persijskom zalivu. Posledično, od prvorazrednog je značaja da obezbedimo snažan uticaj u Mesopotamiji. Ipak bilo šta da postignemo po tom pitanju, velike su verovatnoće da neće imati značaja, ako pri tom ne stanemo na put nemačkoj bulimiji, koncentracijom snaga na balkanskom frontu, a sve to kako bismo predupredili germansku ekspanziju na Istok. Drugim rečima, dužni smo da na obalama Dunava organizujemo prvu liniju odbrane u cilju očuvanja Mesopotamije i Persijskog zaliva. Drugu liniju odbrane predstavljaće Moreuzi...“⁴³ Nesumnjivo je da navedeni memorandum svedoči o značaju koji je očuvanje Balkanskog fronta imalo za očuvanje i proširenje britanskog imperijalnog sistema, te ide u potvrdu našim pretpostavkama sa početka ovih redova. Na ovaj način možemo izvesti zaključak da koncentracija snaga na Balkanskom frontu nije obezbeđivala samo opšti mir, već naveliko išla na ruku britanskim interesima.

Uprkos težnjama novog premijera Francuske Klemansoa o smanjenju snaga u Makedoniji, opozivanju generala Saraja i preuzimanju dužnosti generala Gijome, čiji je zadatak bio da ispita navedenu mogućnost, ova inicijativa nije imala uspeh. Budući jedan od najsposobnijih generala u francuskoj vojsci, nakon dugotrajnih razgovora sa grčkim premijerom Venizelosom, Gijoma je uočio prednosti Solunskog fronta, zalažući se za njegovo jačanje, ali i važnost grčkog vojnog faktora za razvoj događaja u budućnosti.⁴⁴

Zaključak

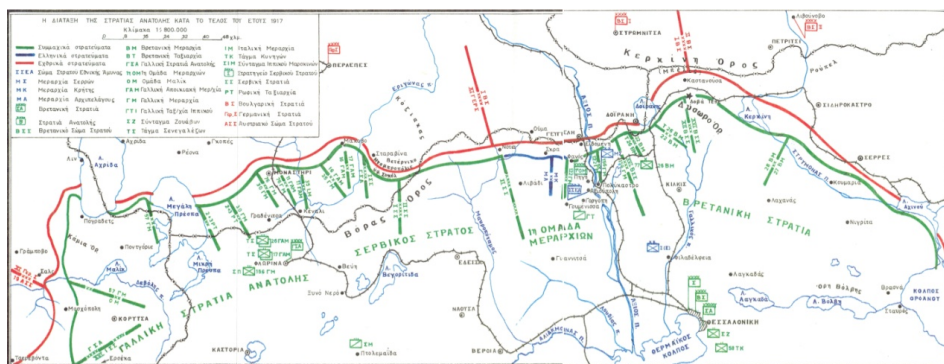
Uzimajući u obzir činjenicu da je upravo „period Prvog svetskog rata razvio svest o važnosti celokupnih potencijala jedne države (društva) za učestvovanje u ratu, a ne samo jednog obučenog armijskog kontingenta“,⁴⁵ može se zaključiti da je neophodno sagledati razvoj događaja u toku Velikog rata i kroz prizmu međuzavisnosti diplomatskih inicijativa i vojnog faktora kako na bilateralnom nivou tako i u odnosu sa Velikim silama. Razdoblje od oktobra 1915. do isteka 1918. godine (odnosno od formiranja Solunskog fronta, preko izlaska Grčke iz neutralnosti i njenog ulaska u rat na strani sila Antante, sve do kraja Velikog rata), predstavlja možda najslikovitiji prikaz odnosa snaga među kako savezničkim, tako i sukobljenim državama, a nesumnjivo ide u prilog pretpostavki o presudnom značaju razvoja događaja na Makedonskom frontu za konačni ishod Prvog svetskog rata. Ovde dodatno napominjemo da je razrešavanje grčkog pitanja, a potom i grčka pobeda u bici kod Skra di Legen napravila prekretnicu u grčkom diplomatskom položaju do isteka 1918. i uticala na okončanja ratnih operacija na Solunskom frontu.⁴⁶

⁴³ G. Leondaritis, n. D., str. 315-316

⁴⁴ N. E. Papadakis, n. d., str. 39.

⁴⁵ M. Bjelajac, n. d. str. 13.

⁴⁶ Polazište za jedno takvo sagledavanje događaja na Solunskom frontu svakako predstavlja rad dr Mileta Bjelajca i njegovo nastojanje da prouči uticaj vojnog faktora u diplomatskim inicijativama srpske (jugoslovenske) države tokom skoro celog 20. veka. (Vidi *Diplomatija i vojska. Srbija i Jugoslavija 1901–1999*, Odbrana, Beograd 2010).

Slika 5 – Raspored savezničke „Armije Orijenta“ krajem 1917.

(Γενικό Επιτελείο Στρατού, Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, Επίτομη Ιστορία της Συμμετοχής του Ελληνικού Στρατού στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο 1914–1918)

(Generalštab grčke Vojske, Uprava za istoriju, Kratka istorija učešća grčke vojske u Prvom svetskom ratu 1914–1918), str. 156.)

Izvori i literatura

Objavljeni izvori

[1] Arhiv Jugoslavije, AJ, KK, 1917, f. 1

[2] Dr M. Zečević, M. Milošević, *Diplomataska prepiska srpske vlade za 1917.*, Narodno delo, Arhiv Jugoslavije, Beograd

[3] Ψηφιοποιημένο Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα

[4] ΨΑΒ,ΕΛΙΑ, Αρχείο Ελ.Βενιζέλου, Φάκελος 04–168

[5] Ίδρυμα Ιστορίας Ελευθερίου Βενιζέλου και της αντίστοιχης περιόδου, Νίκα Πολυχρονπούλου Κλαδά, Ιστορικό Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου, Αθήνα 2004, Φάκελος 36, Φάκελος 37

[6] Breidel – Familienarchiv

Novine: Εμπρός, Μακεδονία

Magazini: Ιστορία εικονογραφημένη, Τεύχος 25, Αθήνα 2004

Literatura na srpskom jeziku

[7] M. Bjelajac, 1914–2014. *Zašto revizija 1914–2014, Stare i nove kontroverze o uzrocima prvog svetskog rata*, Odbrana, Beograd, 2014. godina.

[8] M. Bjelajac, *Diplomatija i vojska. Srbija i Jugoslavija 1901–1999*, Odbrana, Beograd 2010.

[9] M. Ekmečić, *Ratni ciljevi Srbije 1914–1918*, Politika, Beograd, 1992.

[10] M. Milošević, *Srbija i Grčka 1914–1918, Iz istorije diplomatskih odnosa*, Zaječar, 1997.

[11] Aleksandra M. Pećinar, *Srpsko-grčki diplomatski i saveznički odnosi 1912–1918*, Medija centar „Odbrana“, Beograd 2016.

[12] D. Živojinović, *Nevoljni ratnici, Velike sile i Solunski front (1914–1918)*, Beograd, 2008.

Literatura na grčkom jeziku:

[13] T. Breidel Χατζηδημητρίου, *Rat i diplomatija na Srednjem Istoku, Delovanje Lorensa od Arabije*, Atina 2015.

[14] D. Mihalopoulos, *Nacionalni raskol, Jedna druga dimenzija*, Pelazgos, Atina 2012.

[15] Γενικό Επιτελείο Στρατού, Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, Επίτομη Ιστορία της Συμμετοχής του Ελληνικού Στρατού στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο 1914–1918, Αθήνα 1993.

[16] Ιστορία του Ελληνικού Έθνους

[17] G. Leondaritis, *Grčka u Prvom svetskom ratu 1917–1918*, M. I. E. T., Atina 2005.

[18] Νικόλαος Εμμ. Παπαδάκης, *Elefterios Venizelos i Makedonija 1914–1918, Značaj bitke kod Skra*, Hania, 2008.

Literatura na stranim jezicima:

[19] Z. Zahariev, „The Balkans-the old/new European Apple of discord“, New Balkans and Europe-Peace, Development, Integration- Reconciliation, Tolerance and Human Security in the Balkans, Proceedings of the Tenth ECPD International Conference, Belgrade 2014.

[20] Zoran Petrović Piroćanac, Reality of the New Balkans: Serbian Positions, New Balkans and Europe-Peace, Development, Integration- Reconciliation, Tolerance and Human Security in the Balkans, Proceedings of the Tenth ECPD International Conference, Belgrade 2014.